

РЕЦЕНЗИЯ

от доцент д-р Даниел Михайлов Смилов

катедра „Политология“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“
(Научна специалност: Политология 3.3. Политически науки/ Изследвания
на ЕС) за научните трудове и преподавателската дейност на

доц. д-р Румяна Коларова, катедра “Политология”

представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност
„професор” по професионално направление 3.3 „Политически науки“,
обявен от Софийски университет „Св. Климент Охридски“, за нуждите на
Катедра „Политология“ в ДВ, бр. 81 от 15.10.2019 г.

Доцент Румяна Петрова Коларова е единственият кандидат на конкурса за заемане на академичната длъжност “професор”, обявен от Софийски университет “Св. Климент Охридски”. Тази рецензия оценява представените от нея научни трудове и в частност монографията “Демократични институции в България: сравнителен анализ (1991-2019)”, както и преподавателската и изследователската ѝ дейност.

В самото начало заявявам, че Румяна Коларова отговаря на всички законови и професионални изисквания за длъжността “професор”. Нещо повече, доцент Коларова е утвърден и уважаван изследовател с международно-признати публикации – един от авторите, които са отговорни за познанието за политиката в България в международната академична общност. Нейната професура би била абсолютно заслужена и аз съм сигурен, че тя достойно ще изпълнява отговорната длъжност.

1. Изпълнение на изискванията за заемане на академичната длъжност

Представените от Румяна Коларова материали в подкрепа на нейната кандидатура демонстрират категорично, че тя има достатъчно публикувани и цитирани научни изследвания: те определено надхвърлят

законовите изисквания, а като качество надвишават общоприетите стандарти в българската политологическа общност. Представените материали са публикувани в периода след нейната хабилитация (2010 г.) и включват четиринадесет заглавия:

- Монография (2019 г.), която ще бъде разгледана детайлно;
- глава от книга (в съавторство), публикувана на английски език в едно от най-авторитетните издателства Oxford University Press
- няколко студии и обособени части в колективни трудове, както и поредица от анализи (в съавторство), публикувани на английски в периода 2010-2018 г. в European Journal of Political Research и European Journal of Political Research Political Data Yearbook, издания на Европейския консорциум за политически изследвания.

Всички те са в областта на сравнителната политология.

Трудовете на Румяна Коларова са цитирани не само у нас, но и от представители на международната политологическа общност, за което свидетелстват и високите ѝ показатели в различните научни индекси. От представените официални справки за цитатите е видно, че Коларова присъства значимо в основните бази данни:

- Web of Science: 56 цитирания на нейни трудове, от които 5 цитирания на 3 индексирани документа;
- Scopus - 69 цитирания, от които 12 цитирания на 3 индексирани документа. H-index 2, което е сравнително висок индекс в българската политологическа общност;
- В по-общодостъпните бази данни като Harzing's Publish or Perish, които са базирани Google Scholar, Коларова има около 140 цитирания и 7 на H-индекса.
- Цитирания на нейни текстове могат да бъдат открити и в други бази данни като EBSCO, JSTOR, CEEOL, ProQuest Ebook Central и др., както и в множество библиотечни каталози в страната и в чужбина.

Тези данни демонстрират не само спазване на минимални стандарти за професура, но и много сериозен принос на Румяна Коларова за присъствието на български университети и учени в световния академичен обмен.

Освен публикациите, Румяна Коларова има обемна преподавателска дейност. Основно нейните курсове са в специалност “Политология” на ФФ на Софийски университет, но тя също така преподава и в специалност “Европеистика”, където е и ръководител на магистърска програма. Сериозната аудиторна натовареност на доцент Коларова също е свидетелство, че тя надхвърля необходимото за професорска позиция. Наличието на успешно защитили докторанти показва, че нейната преподавателска и изследователска работа е на много високо ниво.

Като цяло, Румяна Коларова е един от преподавателите в специалност “Политология”, които преминават блестящо различните форми на атестация и нейните показатели – както по отношение на научна дейност, така и в преподаването и административните задачи, определено са допринасяли и допринасят за престижа на катедрата.

Тук е мястото да се спомене, че Коларова участва активно и в административното ръководство на специалност “Политология” (както и в общоуниверситетски управленски звена). Доскоро тя бе ръководител на катедра, член на Факултетния съвет на ФФ, член на Общото събрание на СУ и председател на мандатната комисия към него. Без да е изчерпателен този списък е достатъчен, за да демонстрира приноса на Коларова към политологическата общност в Софийски университет и България по-общо. Този принос се засилва и от факта, че тя е участвала в ръководството на Българската асоциация по политически науки, а в момента е неин председател.

2. Оценка на представената монография

Основният труд, представен от кандидатката в рамките на конкурса, е монографията “Демократични институции в България: сравнителен анализ (1991-2019)”, София, 2019. Тази монография представлява съществен принос към българската политологическа литература. Тя е структуриран анализ на българските демократични институции, който използва методи на сравнителната политология от утвърдени международни изследвания. Фокусът на анализа е върху институционализма като подход в политическата наука. В своето изследване авторът търси отговор на големия въпрос доколко институциите имат значение. Още в самото начало на работата читателите се запознават с основните възгледи и дебати в политологията: институционалистките подходи на Лайпхарт и неговите последователи са противопоставени на бихейвиористки концепции, изтъкващи важността на политическата култура (вдъхновени от Алмънд и Верба). В тази си уводна част монографията може да служи и като учебник, запознаващ читателите както с класически дебати, така и с техните съвременни разработки в академичната литература.

На базата на това въведение Коларова формулира и основната си хипотеза:

Основната хипотеза в настоящия анализ на динамиката на политическите институции в България е, че въпреки обстоятелствата, въпреки персоналните и ситуационни различия, институциите задават модели и тенденции. Стр. 19

Институциите, с които книгата се занимава, са партийната система в България, правителството и парламента. На базата на техния анализ Коларова завършва изследването с глава за “българския модел на демокрация”.

Глава втора разглежда въпроса с институционализацията на българската партийна система. Първо, в текста се разглеждат различни приети в академичната литература подходи към този въпрос. Коларова използва

изследванията в тази област на Питър Мейър и ученика му Фернандо Касал-Бертоа, според когото:

партийните системи са институционализирани, ако: (1) смяната на правителството или е "тотална" или не се случва; (2) управленските алтернативи са устойчиви за продължителен период от време; и (3) някои партии (т.н. аутсайдери) са винаги изключени от участие в националното правителство;

партийните системи са слабо институционализирани, ако има: (1) частични промени в състава на правителството, (2) няма устойчив състав на управленските алтернативи и (3) всички партии имат достъп до участие в изпълнителната власт (Mair 1997, 2001). Стр. 25

На базата на тази обща идея за институционализация Коларова разглежда българския случай през призмата на два проблема: институционализация на "кливиджи" и институционализация като модели на междупартийно коалиране. Основната ѝ теза е, че българската партийна система към 2019 г. успява да се институционализира около два формиращи кливиджа: ляво-дясно и център-периферия. По отношение на междупартийното коалиране тезата на Коларова е, че към 2019 г. са кристализирали ляв и десен "блок".

Предсрочните избори от 2017 г. затвърждават двублоковостта, доколкото в 44-то НС влизат пет партии, между четири от които има остро и непримиримо противопоставяне: двойката ДПС–Обединени патриоти е водеща, когато става дума за публично говорене, а двойката ГЕРБ–БСП - когато става дума за управление и разпределение на властови позиции. Така изборът на ГЕРБ да направи минимално печеливша коалиция с Обединените патриоти е предопределен, въпреки амбициите на ДПС да преодолее ерозия на коалиционното взаимодействие вдясно.

Големият въпрос след тази относителна стабилизация на двублоковото противопоставяне е доколко сегашните политически формации ще оцелеят след следващите парламентарни избори. Стр. 40

Тези твърдения са илюстрирани и подкрепени с прецизен емпиричен анализ, комбиниращ количествени индикатори като ефективен брой

парламентарно и електорално представени партии, така и case studies на определени ключови ситуации в междупартийната конкуренция у нас.

Основният извод на Коларова е:

За периода динамиката на партийната система напълно отговаря на критериите за институционализация на Мейър: [11] [SEP]

- (1) три пъти смяната на правителството е “тотална”;*
- (2) управленските алтернативи са устойчиви за период от 8 години; и* [11] [SEP]
- (3) партии като АТАКА, и ББЦ (аутсайдери) са винаги изключени от участие в националното правителство. Стр. 55* [11] [SEP]

В трета глава са и основните приноси на монографията. В нея Коларова разглежда изпълнителната власт и отношенията ѝ с мнозинството в НС. Дискусията е разгърната около понятието “жизнен цикъл” на парламентарните правителства. Под това понятие тя разбира три основни фази – формирането на правителството, управлението му и преходът към следващо правителство. Дискусията в тази глава е изключително задълбочена и тя не само представлява обстоен анализ на българските парламентарно избрани правителства (изключвайки служебните), но също така сравнява българския опит с този на останалите демокрации, със специален фокус върху Централна Европа. Анализът се основава на множество изследвания на водещи международни политолози – от класически текстове на Лейвър и Шепсъл, Ричард Катц. до по-съвременни интерпретации като тази на Чаба Николени и др. (стр. 66-69)

След теоретичната обосновка главата предлага изключително богат емпиричен анализ, включващ детайлни изследвания на преговорите за съставяне на правителство, ролята на президента в този процес, инвеститурните вотове, структурата и състава на парламентарно избраните правителства, управленските програми и коалиционните споразумения, моделите на кабинетно управление, вотовете на недоверие и изборните резултати след края на мандата на правителството.

Цялото това изследване е иновативно и няма прецедент в българската литература. То е направено и по такъв начин, че може да бъде директно използвано от чуждестранни изследователи за сравнителен анализ.

В последната част на главата българският опит е сравнен с този на останалите европейски демокрации, което е също сериозен принос. Основните изводи, до които Коларова достига, са следните. Първо, в България се институционализира парламентарен, а не партиен тип кабинети (повечето кабинети са коалиционни). Второ, коалиционните споразумения са повече за подялбата на властта, а не толкова за управленските политики. Трето, налага се модел с доминиращ министър председател. (стр. 134-135).

В глава четвърта Коларова разглежда българския парламент, като основният въпрос е дали той се институционализира като “говорещ” или “работещ/трансформиращ парламент”

В говорещите парламенти законодателството е резултат от действията преди всичко на правителството (на кабинета) и на парламентарното мнозинство, а опозицията просто има възможност публично да заяви и аргументира своите позиции по правителствените решения. В устеминстърския вариант на парламентите-арени кабинетът напълно доминира над парламентарното мнозинство, което е еднопартийно. При сравнителния анализ на европейските правителства този модел се нарича “партиен”, защото законодателните решения се взимат преди всичко чрез партийни механизми – дисциплината на управляващото мнозинство е ключов фактор в законодателния процес, като партийността определя и логиката на конструиране на кабинета. Ограничената дейност на парламентарните комисии предопределя и факта, че в парламентите “арени” преди всичко говорят не само депутатите от опозицията, но всъщност и депутатите от мнозинството повече говорят, отколкото избират между алтернативни решения.

В трансформиращите парламенти законодателството е иницирано както от правителството, така и от парламентаристите, като при обсъждането на законопроектите в парламента те могат съществено да бъдат променяни. Основната работа в трансформиращите парламенти извършват постоянните парламентарни комисии, които по брой и ресори съответстват на структурата на кабинета, а по членове дори и в най-големите парламенти не надхвърлят 40 души. Членството в парламентарните комисии предполага експертиза и политически опит на депутата в съответния ресор. Стр. 138

Тази глава също има приносен характер, който е значим. Тя отново представлява изключително богат от емпирична гледна точка анализ на българския казус и на институционализацията на парламента. Също така този анализ е изграден на базата на подходи, индикатори и променливи, взети от водещи автори по темата в световен мащаб. Така главата може да бъде четена както като *state of the art* анализ на литературата по парламентарна институционализация, така и като *case study* на българския опит, което е изключително детайлно и информативно.

В този анализ има мини-открития за ролята на определени институционални правила, като тези по отношение на дисциплината в парламентарните групи, които водят до спирането на разпада им след 2009 г.:

Процесът на институционализация на парламентаризма в България е свързан с въвеждане на процедурни промени в организацията на Народното събрание през 2009 г., които регламентират по нов начин статута на парламентарните фракции. Стр. 151

Коларова разглежда и връзката между слаба институционализация и висок брой нови депутати. Обяснението за българския казус е във високия брой нови партии у нас:

връзката между високия относителен дял на новоизбраните депутати и новите партии в парламента е очевидна. Стр. 154

Главата предлага интересна дискусия и по отношение на сравнително високия брой на жени депутати в българския парламент. Основният фактор, който обяснява този феномен у нас, според Коларова, е, че :

във всички европейски демокрации, така и в Народното събрание относителният дял на жените в парламента бележи значим ръст, когато голяма нова партия печели изборите. Стр. 158

Може би най-същественят принос на Коларова в тази глава е изработването на индекс за “трансформиращ” потенциал на парламентите. Този индекс е базиран на остойността на участието на опозицията и подкрепящите партии в ръководството на парламентарните комисии и дава добра индикация за потенциала на парламента да играе ролята на “вето играч” спрямо правителството. На базата на този индекс Коларова извлича множество интересни изводи за българския парламентаризъм. Например:

Изключително високите стойности на индекса за 41 и 43 НС е свързан с неуспешния опит на ГЕРБ да наложи управление чрез правителство на малцинството, а не с институционализация на “работещ” парламент. Едва в 44 НС ГЕРБ прави неуспешен опит в началото на мандата да се отдалечи от модела на парламент-арена. Стр. 175

Главата завършва с анализ на дейността на други органи в законодателния процес – президента и КС. По отношение на президентската институция се анализира упражняването на законодателното вето. Изводът е, че няма институционализация на един единствен модел на отношения между парламент и президент:

Може да обобщим, че доколкото в Народното събрание не се е наложил единен модел за взаимодействие при президентско вето, българският парламент осцилира между два модела: при първия, ако вето на президента се отхвърля, дори когато има основание (грешките в законодателния процес са неизбежни и президентското вето е много удобен механизъм за тяхното коригиране), тогава Народното събрание функционира преди

всичко като “арена” Стр. 188 Във втория – трансформиращия модел – президентското вето става възможност за промяна на законодателството, но той е по-рядък в българската практика.

Анализът на практиката на КС в отношенията с парламента също е информативен. Основният извод на Коларова е:

В обобщение може да заключим, че контролът за конституционност върху законодателната продукция на Народното събрание има стабилизираща функция. Той е един от основните механизми за институционализация на парламента, доколкото канализира и арбитрира отношенията между парламентарното мнозинство и опозицията. От друга страна, контролът за конституционност дава възможност на останалите държавни институции да отстояват своите позиции и оценки за законодателния продукт на Народното събрание. Стр. 196

В последната глава на книгата се анализира българският модел на демокрация. Теоретичната основа на анализа е въпросът на Лайпхарт – дали става дума за консенсусен или мажоритарен модел на управление. Коларова започва главата с разглеждане на тази теоретична постановка, като обогатява анализа с теорията на Коломер и Тсебелис за “вето играчите”. Изводите на Коларова са нюансирани при прилагането на тези модели. Българският случай излиза като хибриден. Основните вето играчи са партиите, а не толкова НС, доколкото неговият трансформиращ потенциал не е напълно реализиран. Частично, според Коларова, този дефицит се компенсира от КС като вето играч (втора камера на парламента). Стр. 222 Президентът и местните власти са също слаби вето играчи. По този начин изводът е, че въпреки някои повърхностни прилики с консенсусните форми на управление, у нас наложилите се правила на играта имат и силен мажоритарен заряд.

3. Критични бележки към монографията

Въпреки безспорните приноси на изследването, които вече бяха изтъкнати, то има и известни слабости, които със сигурност ще произведат

интересни академични дебати. Сред тях могат да бъдат посочени следните:

- Тезата за институционализираната двублоковост в партийната система – ляво-дясно – в периода 2009-2019 г. е спорна. Тази теза “пришива” ДПС към БСП, за да се получи един “ляв блок” и не отчита факта, че движението де факто управлява с ГЕРБ, особено в периода 2015-2019 г. Вярно е, че от изключително формална гледна точка, това не е така, но има достатъчно институционални аспекти на поведението на ДПС спрямо ГЕРБ, които не го поставят като реална опозиция на дясната партия. Такива са гласуването на ключови законопроекти, медийната подкрепа на ДПС за ГЕРБ, назначаването на хора на ДПС на ключови постове и т.н. Нещо повече, стратегията на ДПС е да си оставя вратите отворени и към БСП, и към ГЕРБ. В този смисъл еднозначното вкарване на движението в “ляв” блок е проблематично;
- По същите причини е спорна тезата за утвърждаването на кливиджа “ляво-дясно” и неговата успешна институционализация. Като допълнителен аргумент срещу тази теза може да бъде приведен и завоя на БСП надясно в “патриотична” посока при ръководството на Корнелия Нинова, което създаде напрежения между БСП и ПЕС;
- Липсата на отделна глава за президентската институция е недостатък на книгата, защото това е една от ключовите демократични институции на България. Вярно е, че този недостатък е до голяма степен компенсиран с анализ на участието на президентската институция в съставянето на правителства, законодателния процес и т.н. Но все пак една отделна глава би дала по-пълна картина на демократичните институции в страната;
- Книгата би спечелила и от един заключителен анализ, обобщаващ ролята на институциите в България. Дебатът между институционалисти и бихейвиористи, с който книгата започва, би бил чудесна рамка и на нейния финал. Без подобно заключение читателят е приканен сам да извлече своите изводи, което понякога

е рискована стратегия.

4. Друга академична продукция, изследователска дейност

Освен монографията, след своята хабилитация Румяна Коларова е публикувала и други изключително важни и интересни изследвания.

Измежду тях специално трябва да бъдат споменати:

- Главата „Bulgaria: Stable Coalitions of Unstable Parties“ (в съавторство) от колективната монография с международен авторски колектив „Coalition Governance in Central Eastern Europe“, под съставителството и редакцията на известни политолози, издадена от Oxford University Press,. В нея е изследван жизнения цикъл на българските коалиционни кабинети през периода 1991-2014 г.

- В студията „Три измерения на българския парламентаризъм 1991-2018“ са публикувани изследванията на авторката за Народното събрание в трите измерения, които откриваме и в монографията за по-продължителен период – парламентарни групи, парламентарно представителство, законодателен процес.

Коларова е участвала и в значими изследователски проекти. Сред тях от особена важност е проектът *Оценка за националната система за почтеност в България: национален доклад 2011* с ръководител доц. Даниел Смилов. В рамките на този доклад, Коларова написа две от най-важните му глави: двете публикации „Законодателна власт“ и Изпълнителна власт“

Също така тя е автор на осем статии за България в Годишника с база политически данни на *European Journal of Political Research*, които имат собствена аналитична стойност

В периода от хабилитацията си Румяна Коларова е ръководител и на седем академични проекта. Сред тях са: „Европеизация на изборния процес в България“ (2019), „Политически измерения на радикализацията в

България: съвременни аспекти“ (2018), „Предизборна кампания и електорална динамика за Президентски избори 2016“ (2016), „Роля на служебните правителства в управлението на кризи и електорална динамика в България 2013 – 2014 г.“ (2015) и др. Тя е участвала и в други проекти: например, “Governments in Europe – Bringing in the Baltic and East Central European Democracies” (2011-2013) и “Evidence-based Action against Corruption - The European Integrity Systems” (2010-2012).

Макар да не е свързан пряко с академичната ѝ работа, важно е да се спомене и фактът, че Румяна Коларова е известен политически анализатор, чест гост на водещи медии в страната. В тази си дейност тя популяризира политическата наука и издига престижа на Софийски университет и политологичната общност в страната.

Заключение

На базата на тази оценка на изследователската и преподавателската дейност на Румяна Коларова убедено заявявам, че тя отговаря на всички условия за заемане на длъжността професор в Софийски университет. Коларова е утвърден изследовател на политическите процеси, чиито постижения са признати не само у нас, но и в чужбина. Тя е преподавател с многогодишен стаж и голям принос за обучението на поколения български политолози. Представената монография от нея е оригинален, високоинформиран и аналитично прецизен труд, който ще стане фокус на българския академичен дебат. И не на последно място, Коларова има ръководен и организационен талант, който е проявявала не само в рамките на СУ, но и като министър и секретар на президента. Практическата перспектива към политическите процеси е нещо, което не всеки техен изследовател има. Още веднъж потвърждавам безрезервната си подкрепа за кандидатурата на Румяна Коларова за длъжността “професор” по политология в Софийски университет.

София, 10-ти март, 2020 г.